

„Вони стали прикладом для нас“

Уроки резильєнтності та подолання колективної травми в книгах Ездри та Неємії

Анотація. Ця стаття досліджує уроки резильєнтності та подолання колективної травми, проілюстровані в біблійних книгах Ездри та Неємії, підкреслюючи їхню актуальність для сучасної християнської проповіді, особливо в контексті нинішньої національної кризи в Україні. Незважаючи на богословські істини та історичні наративи Старого Заповіту, сучасні церкви часто ігнорують ці тексти, зосереджуючись переважно на Новому Заповіті. Ця тенденція призводить до того, що втрачаються можливості дослідити важливі історії віри, стійкості та Божественного втручання. Аналізуючи історичний контекст і теми стійкості в Ездри-Неємії, стаття підкреслює важливість духовного оновлення, соціальної згуртованості, культурного відродження, ефективного лідерства та адаптації. Вона пов'язує ці стародавні наративи з сучасним досвідом українських читачів, які стикаються з руйнівними наслідками війни з Росією. Крім того, дослідження включає ідеї сучасних досліджень стійкості та колективної травми, пропонуючи свіжий погляд на те, як ці біблійні тексти можуть забезпечити духовний комфорт, орієнтири та відчуття спадкоємності для тих, хто має справу з пригнобленням та руйнуванням. Зрештою, дискусія підкреслює неминущу актуальність історичних біблійних книг, які надихають сучасних читачів на стійкість, надію та колективні дії.

Ключові слова: *резильєнтність, колективна травма, Езра-Неемія, Старозавітна проповідь, духовне оновлення, соціальна згуртованість, культурне відродження, ефективне лідерство, адаптація, війна, віра і надія.*

Title: “Now these things happened to them as an example: Lessons of Resilience and Overcoming Collective Trauma in the Books of Ezra and Nehemiah.”

Abstract. This article explores the lessons of resilience and overcoming collective trauma as illustrated in the biblical books of Ezra and Nehemiah, emphasizing their relevance for contemporary Christian preaching, especially in the context of Ukraine's current national crisis. Despite the theological

Микола Леліовський, магістр гуманітарних наук в сфері біблієстики (Університет Мастерс, Лос-Анджелес, США), магістр богослов'я (Європейський біблійний учбовий центр, Берлін, Німеччина), заступник академічного декана в Українській баптистській теологічній семінарії (Львів, Україна), ORCID: 0000-0002-4852-4394

truths and historical narratives in the Old Testament, modern churches often overlook these texts, focusing predominantly on the New Testament. This tendency results in missed opportunities to explore significant stories of faith, resilience, and divine intervention. By analyzing the historical context and themes of resilience in Ezra-Nehemiah, the article underscores the importance of spiritual renewal, social cohesion, cultural revival, effective leadership, and adaptation. It connects these ancient narratives to the present-day experiences of Ukrainian readers, who face the devastating consequences of the war with Russia. Additionally, the study incorporates insights from contemporary research on resilience and collective trauma, offering a fresh perspective on how these biblical texts can provide spiritual comfort, guidance, and a sense of continuity for those dealing with oppression and destruction. Ultimately, the discussion highlights the enduring relevance of historical biblical books in inspiring resilience, hope, and collective action among modern readers.

Keywords: *Resilience, Collective Trauma, Ezra-Nehemiah, Old Testament Preaching, Spiritual Renewal, Social Cohesion, Cultural Revival, Effective Leadership, Adaptation, Ukrainian Crisis, Faith and Hope.*

* * *

ВСТУП

◆ У сучасних церквах помітний брак проповідей зі Старого Завіту, незважаючи на його богословські істини та історичні наративи, які є надзвичайно актуальними для сучасних віруючих. Багато проповідей сьогодні зосереджуються переважно на Новому Завіті, часто нехтуючи глибокими уроками, що містяться в історичних книгах Старого Завіту. Ця тенденція призводить до втраченої можливості дослідити важливі історії віри, стійкості та божественного втручання, які є критично важливими для всебічного розуміння Біблії. Нехтуючи цими текстами, проповідники можуть ненавмисно обмежувати духовний розвиток своїх церков та їхню здатність черпати силу і мудрість з повноти Святого Письма.

Важливість проповідування з історичних книг Старого Завіту, зокрема книги Ездри-Неемії,^[1] важко переоцінити, особливо в часи національної кризи та колективної травми. Ці стародавні тексти глибоко резонують із сучасним досвідом. Для читачів в Україні, які зараз переживають жахливі наслідки війни з Росією, розповіді з книги Ездри-Неемії пропонують важливі істини щодо стійкості, відновлення спільноти та відродження надії.

Крім того, проповідування з книги Ездри-Неемії в сучасних українських церквах може слугувати багатьом цілям. Воно може нада-

^[1] Дві окремі книги, Ездри та Неемії, в давнину розглядалися як єдина книга (див. F. Charles Fensham, *The Books of Ezra and Nehemiah*, The New International Commentary on the Old Testament [Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1982], 1). В цій статті ми теж будемо розглядати їх як одну.

вати духовну розраду та настанови, пропонуючи відчуття безперервності з давньою традицією подолання гноблення та відновлення перед обличчям руйнувань. Розповіді в цих книгах демонструють, що резильєнтність є не лише індивідуальним зусиллям, але й спільним процесом, де віра та спільна мета відіграють ключову роль.

У цій статті церковним служителям, проповідникам, а також всім свідомим християнам буде запропоновано по-новому подивитися на історичні книги Старого Завіту та приділити пильний погляд урокам та прикладам резильєнтності та подолання колективної травми, які закладені в книзі Ездри-Неемії, та їхньому застосуванню до сучасного українського контексту. Проводячи паралелі між стародавнім і сучасним досвідом страждань та відновлення, ми маємо прагнути підкреслити тривалу актуальність цих текстів. Наша дискусія підкреслить значення проповідування з історичних біблійних книг для надихання на стійкість, надію та колективні дії серед сучасних читачів в Україні.

КОНТЕКСТ І ПЕРЕДУМОВИ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В ЕЗДРИ-НЕЕМІЇ

Історичний контекст

♦ Як вірно зазначає Джозеф Бленкінсоп «перша вимога до читача полягає в тому, щоб помістити книгу в контекст біблійного наративу в цілому».^[2] Отже, книга Ездри-Неемії розгортається на тлі наслідків того, як Ізраїль не впорався зі своїм дорученням бути «особливою власністю», «царським священством» і «святим народом» Бога Яхве, Який вивів їх з Єгипту і уклав із ними завіт у 1446 р. до Р. Х. (див. Вих. 19:4-6).^[3] Нажаль обраний народ порушив завіт і накликав на себе усі покарання, про які попереджали Мойсей і пророки. Спочатку у 930 р. до н.е. царство розділилося на Ізраїль, що складався з 10 племен на півночі, та Юдею, що складалася із двох колін на півдні. Пізніше у 722 р. до н.е. Ассирія знищила столицю Північного царства Самарію, полонивши народ і змішавши його з іншими народами Стародавнього Близького Сходу (внаслідок чого пізніше на цій землі з'явиться етнічна група під назвою Самаряни). За цим у 605, 597 і 586 рр. до н.е. вавилонський цар Навуходоносор тричі депортує юдеїв до Вавилону і зрештою знищує Єрусалим і Храм, з чого починається так звані «70 років вавилонського полону» ізраїльського народу.

Автор Ездри-Неемії підхоплює сюжетну лінію біблійної оповіді наприкінці VI-го століття до Р. Х. і розповідає нам про три репатріації

^[2] Joseph Blenkinsopp, *Ezra-Nehemiah*, Old Testament Library (Philadelphia: WJK, 1988), 37.

^[3] Хронологія і датування згідно з Eugene H. Merrill, *Kingdom of Priests: A History of Old Testament Israel*, 2nd ed. (Grand Rapids, MI: Baker, 2008).

юдеїв в Землю Обітовану після 70 років вавилонського полону. Першими з діаспори повертаються невелика група людей під керівництвом Зоровавеля і священника Ісуса і відбудовує Храм (Ездр. 1-6); наступна група репатріантів повертається з Персії у 458 р. до н.е. на чолі з Ездрую, який запроваджує релігійні реформи; третя група переселенців повертається в Єрусалим у 445 р. до н.е. разом з Неемією, який очолює відбудову стін міста.

Важливість резильєнтності та подолання травм у цей період

◆ Ситуація, описана в Езри-Неемії включала боротьбу культур і богословських переконань між ізраїльтянами і іншими народами Стародавнього Близького Сходу, яка призвела до конфлікту. Як відмічає Сміт,

Ідентичність ізраїльтян як окремої групи дозволила їм встановлювати обмеження на те, хто може бути включений до їхньої спільноти, але їхній вибір виключити людей зі своєї групи призвів до того, що ізраїльтяни роками розчаровувалися, бо вони були маленькою, безсилою політичною державою у великій, могутній Перській імперії.^[4]

Стійкість і подолання травм були надзвичайно важливими для ізраїльтян, які протягом багатьох років цієї боротьби, незважаючи на свої обмежені ресурси та постійний зовнішній тиск, зберігали свою ідентичність та віру, демонструючи надзвичайну здатність до відновлення. Їхні зусилля з відбудови Єрусалима та Храму, відновлення спільноти та релігійних практик свідчать про їхню непохитну рішучість. Ці уроки резильєнтності та здатності долати труднощі залишаються важливими і сьогодні, показуючи, що навіть у найскладніших умовах можливо знайти силу для відродження та процвітання. Християнам сьогодні особливо важливо зрозуміти те, як Езри-Неемії підкреслює, «чого можуть досягти вірні лідери, які мають сміливість і бачення, щоб надихати інших».^[5]

Новий погляд на старі тексти

◆ Попередні дослідження книг Езри та Неемії переважно фокусувалися на розбудові спільноти з метою збереження ідентичності.^[6] Хоча

[4] Gary V. Smith, *Ezra-Nehemiah: God's Restoration of His People*, Zondervan Exegetical Commentary on the Old Testament (Grand Rapids, MI: Zondervan Academic, 2022), 122.

[5] Edwin M. Yamauchi, "Ezra and Nehemiah," in *The Expositor's Bible Commentary*, Vol. 4: *1 Chronicles-Job* (Revised Edition), ed. Tremper Longman III and David E. Garland (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2010), 368.

[6] Див. напр. Jacob L. Wright, *Rebuilding Identity: The Nehemiah-memoir and Its Earliest Readers* (Berlin: De Gruyter, 2004). Також, Pasesa Sapolu, "Reconciling Identities: Social Identity, Hybridity, and Leadership in the Nehemiah Memoir" (PhD diss., Berkley, CA, Graduate Theological Union, 2020).

ця тема також є надважливою і актуальною в сучасних реаліях, увага дослідників до неї майже повністю затьмарила питання резильєнтності та подолання травм,^[7] на які ці давні тексти дають своєчасні відповіді.

Упродовж останніх десятиліть психологічні та соціологічні методи дослідження стійкості та історичної травми значно розвинулися. Сучасні підходи включають комплексний аналіз, який враховує не лише індивідуальні, але й колективні переживання травми. Психологи розробили моделі, що досліджують механізми подолання стресу та формування стійкості, зокрема через посттравматичне зростання. Соціологи, у свою чергу, досліджують вплив соціальних структур, культурних практик та історичних контекстів на здатність спільнот відновлюватися після травматичних подій. Взаємодія цих дисциплін сприяє глибшому розумінню процесів зцілення та адаптації, що має важливе значення для розробки ефективних стратегій підтримки постраждалих від травм.

«Резильєнтність: Наука про подолання найбільших життєвих викликів» (*Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges*) Стівена М. Саутвіка та Денніса С. Чарні – це фундаментальна праця, яка заглиблюється у психологічні, біологічні та нейронаукові аспекти резильєнтності. Ця книга об'єднує результати досліджень та клінічні спостереження, щоб надати практичні рекомендації щодо того, як люди можуть розвивати життєстійкість перед обличчям несприятливих обставин. Оновлене третє видання містить розширений зміст, що відображає останні досягнення в дослідженнях резильєнтності.^[8]

«Емоції, благополуччя та резильєнтність: Теоретичні перспективи та практичне застосування» (*Emotion, Well-Being, and Resilience: Theoretical Perspectives and Practical Applications*) пропонує поглиблений погляд на взаємозв'язок емоцій, благополуччя та резильєнтності. Ця книга має важливе значення для розуміння того, як емоційна регуляція та психологічне благополуччя сприяють життєстійкій поведінці, що робить її цінним ресурсом як для дослідників, так і для практиків.^[9]

«Розуміння життєвого шляху: Соціологічні та психологічні перспективи» авторки Лоррейн Грін – це зручний посібник з підходу

^[7] Вибірковий огляд 15 найбільш авторитетних і популярних академічних коментарів на Ездри-Неемії, виданих за останніх 30 років не знайшов жодного результату за пошуком «стійкість» або «резильєнтність», в той час як термін «ідентичність» зустрічається в них майже тисячу раз.

^[8] Steven M. Southwick, Dennis S. Charney, and Jonathan M. DePierro, *Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges*. 3rd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2023).

^[9] Rabindra Kumar Pradhan, Updesh Kumar, eds., *Emotion, Well-Being, and Resilience Theoretical Perspectives and Practical Applications* (Burlington, ON: Apple Academic Press, 2021).

до життєвого шляху, що поєднує соціологічні та психологічні теорії. У цій книзі досліджується, як соціальні структури та індивідуальний досвід взаємодіють протягом життя, пропонуючи цінну інформацію про розвиток життєстійкості на різних етапах життя.^[10]

«На шляху до інклюзивного суспільства: Психологічні та соціологічні перспективи» (*Towards Inclusive Societies Psychological and Sociological Perspectives*) підкреслює важливість систем соціальної підтримки та громадських мереж у формуванні стійкості.^[11]

Визначення та пояснення резильєнтності

◆ З наукової точки зору, резильєнтності можна визначити як здатність системи чи організму відновлюватися та ефективно адаптуватися після подолання труднощів, стресу чи значних змін. Це включає в себе здатність підтримувати або відновлювати функціональність, стабільність і рівновагу перед обличчям руйнівних викликів.^[12] Сучасні дослідження стійкості розглядають розвиток з точки зору моделі сильних сторін, а не проблемно-орієнтованого підходу.^[13] Резильєнтність у контексті пост-вигнанської спільноти в Юдеї, як описано в книгах Ездри та Неємії, означає здатність спільноти відновлюватися, адаптуватися та відбудовуватися після пережитих труднощів вигнання та переміщення. Цей період історії став значним випробуванням для єврейського народу, оскільки він був вирваний зі своєї батьківщини і зіткнувся з численними труднощами у відбудові свого суспільства, культури та релігійних практик.

Ключові аспекти резильєнтності в цьому контексті включають.

1. *Духовне оновлення*: громада продемонструвала резильєнтність, відновивши свою відданість релігійним віруванням і практикам. Це включало зусилля з відбудови Храму в Єрусалимі, відновлення релігійних законів і відродження духовної ідентичності;
2. *Соціальна згуртованість*: резильєнтність проявлялася у здатності громади об'єднуватися, співпрацювати і підтримувати один одного в

^[10] Lorraine Green, *Understanding the Life Course: Sociological and Psychological Perspectives*, 2nd ed. (Cambridge, UK: Polity, 2016).

^[11] Dharmendra Nath Tiwari, ed., *Towards Inclusive Societies: Psychological and Sociological Perspectives* (New York, NY: Routledge, 2023).

^[12] Більше про те, як резильєнтність взаємодіє з вразливістю та адаптацією в різних системах див. Simin Davoudi and Libby Porter, "Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? Applying the Resilience Perspective to Planning: Critical Thoughts from Theory and Practice," *Planning Theory and Practice* 13, no 2 (Jan 2012): 299-333.

^[13] W. Kliwer, "Resiliency," in *Baker Encyclopedia of Psychology & Counseling*, Baker Reference Library, ed. David G. Benner and Peter C. Hill (Grand Rapids, MI: Baker Books, 1999), 1037.

процесі відбудови. Це включало в себе організацію в соціальні структури і колективну роботу для досягнення спільних цілей;

3. *Культурне відродження*: незважаючи на виклики вигнання, громада продемонструвала резильєнтність, зберігаючи та відроджуючи свою культурну спадщину. Це включало збереження мови, звичаїв і традицій, а також документування своєї історії та релігійних вчень;
4. *Лідерство та управління*: ефективне лідерство відіграло вирішальну роль у стійкості громади. Такі постаті, як Езра та Неємія, надавали вказівки, керівництво та організаційні навички для нагляду за зусиллями з відбудови та вирішення таких проблем, як розподіл землі, правові питання та питання соціальної справедливості;
5. *Адаптація та інновації*: стійкість також включає в себе здатність адаптуватися до нових обставин і знаходити інноваційні рішення для нових викликів. Це, окрім іншого, включало розробку нових соціо-релігійних структур, до прикладу синагоги, для забезпечення потреб громади.

Загалом, громада після вигнання з Юдеї продемонструвала резильєнтність, спираючись на свою віру, соціальну згуртованість, культурну спадщину, лідерство та адаптаційні здібності, щоб подолати негаразди вигнання і відбудувати своє суспільство в новому контексті.

Визначення та пояснення колективної травми

◆ Колективна травма – це психологічний вплив, якого зазнає група людей внаслідок травматичних подій, що впливають на громаду, суспільство або націю в цілому.^[14] Ці події можуть включати війни, стихійні лиха, тероризм, геноцид або системне гноблення, що призводить до спільного відчуття втрати, болю, порушення соціальної згуртованості та ідентичності.^[15] Концепція колективної травми може відігравати значну

^[14] Окрім поняття колективної травми, історичні книги Старого Завіту також проливають світло на таку проблему як історична травма. Історична травма – це колективні емоційні та психологічні рани, пережиті групою людей протягом декількох поколінь через значні історичні події або тривалу системну несправедливість. Вона охоплює передачу від покоління до покоління пов'язаних із травмою симптомів, спогадів і поведінки, які впливають на психічний, емоційний і фізичний добробут постраждалих осіб і громад. Корисний огляд ролі публічних наративів у формуванні сприйняття історичної травми та її впливу на окремих осіб і громади див. в Andrea Willott, Katelyn Harding, Maura Shea, and Donna M. Mertens, “Historical Trauma as Public Narrative: A conceptual Review of How History Impacts Present-day Health,” *Social Science & Medicine* 230 (2019): 128-136.

^[15] Gilad, Hirschberger, “Collective Trauma and the Social Construction of Meaning,” *Frontiers in Psychology* 9 (2018): 1441.

роль у розумінні, проповідуванні та застосуванні книг Ездри та Неємії з сучасної перспективи.

Книга Ездри-Неємії пропонує глибоке дослідження колективної травми через розповідь про повернення єврейського народу з вавилонського вигнання та його зусилля, спрямовані на відбудову Єрусалиму і Храму. Колективний досвід вигнання, позначений депортацією і згодом репатріацією, втратою батьківщини і руйнуванням Храму, являє собою глибоку колективну травму для єврейської громади.

Езра-Неємія документує емоційну та духовну боротьбу, а також зусилля громади, спрямовані на відновлення своєї ідентичності, культури та релігійних практик. Цей процес включав у себе подолання внутрішніх конфліктів, зовнішньої опозиції та виклики відновлення відчуття нормальності та спадкоємності. Описуючи цей досвід, Езра-Неємія ілюструє довготривалі наслідки колективної травми, резильєнтність громади та її прагнення до розбудови й оновлення, висвітлюючи теми відновлення, єдності та важливості лідерства у процесі зцілення спільноти.

Концепція колективної травми є важливою та актуальною для розуміння, проповідування та застосування книг Ездри та Неємії, оскільки вона висвітлює глибокі психологічні та духовні рани, пережиті єврейською громадою під час та після вавилонського вигнання. Усвідомлення колективної травми допомагає нам оцінити важливість емоційних і спільнотних аспектів повернення до Єрусалиму та відбудови Храму і міста. Проповідуючи ці книги, визнання колективної травми дозволяє нам підкреслити стресостійкість і незламність єврейського народу, а також лідерство Ездри і Неємії у проведенні спільноти через цей період відновлення і оновлення.

З практичної точки зору, розуміння колективної травми дозволяє нам провести паралелі з сучасним досвідом переміщення, втрат і відновлення в сьгоднішніх громадах. Це дозволяє нам співпереживати тим, хто стикається зі схожими викликами, і пропонує розуміння процесів зцілення та відновлення громади. Застосовуючи уроки Ездри та Неємії, ми можемо надихнути сучасну аудиторію віднайти надію та силу у вірі, підкреслюючи важливість єдності, колективних зусиль та опори на духовні засади для подолання негараздів.

Такий підхід не лише робить стародавній текст актуальним, але й забезпечує основу для подолання та зцілення колективних травм у наших громадах. Загалом, розуміння колективної травми додає глибини та актуальності інтерпретації та застосуванню книг Ездри та Неємії, висвітлюючи вічні теми стійкості, відновлення та людського досвіду перед обличчям випробувань.

У світлі всього вищесказаного проповідникам і церковним служителям варто ознайомитися зі станом досліджень в сфері колективної травми для кращого розуміння і застосування біблійного матеріалу в цьому напрямку. Так, наприклад, дослідження Андреаса Меркера «Як працювати з минулим? Як колективна та історична травма психологічно відлунює у Східній Європі»^[16] висвітлює концепцію історичної травми, зокрема в контексті Східної Європи після репресій радянського комунізму.

Дослідження висвітлює тривалі психологічні наслідки для тих, хто вижив, та їхніх нащадків, наголошуючи на необхідності культури пам'яті та соціально-терапевтичних втручань для подолання цих довготривалих наслідків. У дослідженні представлені тематичні дослідження, що ілюструють, як історичні травми проявляються у ПТСР та комплексному ПТСР серед людей, підкреслюючи важливість розуміння історичного контексту для ефективного лікування.

Також, увагу можна приділити «COVID-19 як колективна травма у світовій політиці: Порушення, руйнування та стійкість» Довіле Будрите та Еріка Резенде.^[17] У цій статті розглядається COVID-19 як глобальна колективна травма, порівнюючи її наслідки з наслідками воєн і геноцидів. У ній досліджується, як пандемія порушила повсякденний розпорядок, змінила політичну поведінку і породила нові культурні та соціально-економічні дискурси. У дослідженні також розглядається, як постраждали різні спільноти, особливо вразливі групи, і як вони виробили механізми подолання наслідків пандемії. Автори аргументують необхідність визнання COVID-19 значущою подією в дослідженнях травми та пам'яті в міжнародних відносинах.

«Колективна травма в контексті конфліктних і постконфліктних суспільств: Систематичний огляд» (2023) різних авторів.^[18]

[16] Andreas Maercker, "How to deal with the past? How collective and historical trauma psychologically reverberates in Eastern Europe," *Journal of Trauma & Dissociation* 24, no. 2 (2023): 123-135.

[17] Dovilė Budrytė and Erica Resende, "COVID-19 as a Collective Trauma in Global Politics: Disruption, Destruction and Resilience," *Journal of International Relations* 12, no. 3 (2023): 456-478.

[18] J. R. Vollhardt, et. al., "Collective Trauma in Contexts of Conflict and Post-Conflict Societies: A Systematic Review," *Trauma, Violence, & Abuse* 24, no. 1 (2023): 89-112. Див. також Panter-Brick, Catherine, Mark Eggerman, Shayesteh Mojadidi, and Michèle Ager. «Social Resilience and Mental Health in Afghanistan Post-Conflict: Collective Trauma and the Needs of War-Affected Families.» *Transcultural Psychiatry* 59, no. 3 (2022): 456-473; Scharpf, Florian, Nina Neuner, Johannes Altmann, and Julia Alexander. «Narratives of Collective Trauma in Children of Rwandan Genocide Survivors.» *Journal of Traumatic Stress* 35, no. 2 (2022): 199-209; Maguen, Shira, and Karen M. Harkness. «Long-Term Impact of Collective Trauma: Psychological Outcomes and Coping Mechanisms in Veterans of the Iraq War.» *Psychological Medicine* 53, no. 1 (2023): 112-125.

Це дослідження містить систематичний огляд літератури про колективну травму в конфліктних і постконфліктних ситуаціях. У ньому визначено ключові теми, зокрема, передача травми між поколіннями, роль стійкості громади та ефективність різних терапевтичних підходів. Огляд підкреслює складний взаємозв'язок між індивідуальним і колективним досвідом травми, а також необхідність культурно чутливих втручань, які стосуються як психологічних, так і соціальних аспектів відновлення.

Ці дослідження дають цінне уявлення про багатогранну природу колективної травми і підкреслюють важливість контекстуальних і культурно прийнятних заходів для подолання довгострокових наслідків для постраждалого населення.

Резильєнтність у книзі Ездри-Неемії

◆ У книзі Ездри-Неемії можна знайти надзвичайно важливі захисні фактори або механізми, які пом'якшують вплив стресових ситуацій. В усій оповіді ми бачимо приклади таких захисних елементів, які дають змогу окремим особам і громадам незламно долати виклики. Наголос Ездри на релігійній вірі, підтримці громади та дотриманні божественних настанов слугує захисною основою, яка допомагає єврейському народові зберігати свою ідентичність та мету, незважаючи на зовнішній тиск. Лідерські та організаторські здібності Неемії в поєднанні з єдністю та рішучістю народу створюють стійку спільноту, здатну долати перешкоди та відновлюватися в умовах несприятливих обставин.

Отож проповідники мають дослідити фактори, які сприятимуть формуванню резильєнтності в своїх громадах і намагатися як пояснити їх своїм слухачам, так і сприяти послідовному застосуванню матеріалу в житті і практиці, як церковній, так і суспільній.

Книга Ездри-Неемії – одна із найкращих книг Старого Завіту для демонстрації факторів, які сприяють життєстійкості окремих людей та спільнот, що стикаються з труднощами. До них відносяться далекоглядне лідерство та навички вирішення проблем, прикладом яких є рішучість Неемії відбудувати стіни Єрусалиму. Крім того, наріжним каменем стійкості є сильний акцент на індивідуальному та громадському покладанні на Господа як кінцеве джерело контролю та змін, а не зацикленість на негативі. Крім того, тісний зв'язок між віруючими-одномудцями забезпечує соціальну підтримку, настанови та вітиху, посилюючи стійкість. Цей наратив також підкреслює почуття узгодженості людського буття (або розуміння сенсу життя), яке ґрунтується на вірі в те, що життя має сенс і є керованим у межах Божественного одкровення і провидіння. Нарешті, регулярна участь у громадській діяльності,

як-то спільні богослужіння та громадська відповідальність, ще більше зміцнює стійкість, як це видно на прикладі відновлювальних робіт, описаних у книзі. Ці фактори заслуговують більшого детального обговорення.

Бачення, лідерство та навички вирішення проблем

◆ Розповідь Ездри-Неемії підкреслює незамінну роль далекоглядного лідерства та ефективних навичок вирішення проблем у зміцненні стійкості. Чітке бачення Неемії щодо відновлення стін Єрусалиму та його проактивний підхід до вирішення проблем є прикладом того, як сильне лідерство може надихнути і мобілізувати громаду на досягнення спільної мети, сприяючи стійкості перед лицем негараздів.^[19]

Зокрема, у Неемії 2:11-12 ми читаємо про те, як він прибув до Єрусалиму і відновлювався три дні після далекої подорожі. Сміт вірно зазначає:

Хоча мотивація для відбудови стіни була пов'язана з питанням забезпечення безпеки гробниць предків і базового рівня безпеки та незалежності для людей, що живуть в Єрусалимі, першоджерелом бачення Неемії щодо майбутнього Єрусалиму був Бог (2:12). Можливо, людська винахідливість могла б скоординувати деталі збору необхідного матеріалу (дерева і каміння), призначити належну кількість робітників на кожен ділянку стіни і керувати процесом відбудови стіни. Однак силою, яка керувала плануванням Неемії, яка лежала в основі його мотивуючих промов і яка дозволяла йому протистояти опозиції, була Божа присутність з ним. Бог давав йому можливість відповідати на кожен виклик чи кризу зі спокоєм, твердістю, наполегливістю, надією та молитвою.^[20]

Можливо саме в цьому криється причина кризи лідерства в євангельському середовищі, яка так сильна була відчутна у перші дні повномасштабного вторгнення, коли сотні пасторів кидали свої церкви

^[19] Неемія справді заслуговує циклу біографічних проповідей, які б могли розкрити для слухачів його характер і лідерські навички. Так, наприклад у своєму дослідженні цієї видатної біблійної постаті Едвін Ямаучі зазначає декілька чудових характеристик, які заслуговують на повагу та наслідування:

- 1) Неемія був відповідальною людиною;
- 2) Неемія був далекоглядною людиною;
- 3) Неемія був людиною молитви;
- 4) Неемія був людиною ініціативи та співпраці;
- 5) Неемія був людиною співчутливою;
- 6) Неемія був людиною, яка перемагала опозицію;
- 7) Неемія був людиною з правильною мотивацією.

Див. більше у Edwin M. Yamauchi, "Nehemiah, A Model Leader," in *A Spectrum of Thought: Essays in Honor of Dennis F. Kinlaw* [ed. Michael Peterson; Wilmore, Ky.: Francis Asbury, 1982], 171-80; див. також Joseph Maciariello, "Lessons in Leadership and Management from Nehemiah," *Theology Today* 60 (2003): 397-407.

^[20] Smith, *Ezra-Nehemiah*, 278.

на призволяще, іммігруючи закордон? Коли лідер не має бачення від Бога, коли він не живе з відчуттям Його постійної присутності в своєму повсякденному житті, людині дуже складно проявляти резильєнтність у відповідь на безпрецедентну кризу. Втім, перші дні війни нагадують не лише про негативні приклади, але й дивовижні приклади стійкості, вірності і посвяти серед українських служителів.

Так, наприклад, пастор Ярослав Назаркевич (разом з командою церковних служителів) з Центральної баптистської церкви Львова продемонстрував неабияку далекоглядність, виваженість і лідерство у складний час, коли тисячі біженців заповнили місто після початку війни. Усвідомлюючи нагальну потребу в допомозі, пастор Назаркевич швидко організував і скоординував неймовірні та самовіддані зусилля членів своєї церкви. Завдяки його керівництву та стратегічному плануванню церква змогла ефективно служити тисячам біженців, надаючи їм необхідні речі, притулок та емоційну підтримку. Його далекоглядність у передбаченні кризи, а також витримана поведінка під тиском обставин надихнули церковну громаду об'єднатися в єдиному пориві для надання співчуття і допомоги тим, хто її потребує, демонструючи зразкове лідерство в часи лихоліття.

Таким чином, проповіді по Ездри-Неемії можуть надихати наступне покоління служителів шукати бачення у Бога, а також підкреслювати важливість надбання необхідних навичок і вміння вирішувати проблеми, покладаючись на Боже Слово і силу Святого Духа.

Індивідуальна та спільна надія на Господа

◆ У книзі підкреслюється важливість індивідуальної та колективної довіри до Господа як ключового фактору у формуванні стійкості. Замість того, щоб піддаватися відчаю або зосереджуватися виключно на навколишньому негативі, люди в Ездри-Неемії постійно звертаються до Бога, визнаючи Його суверенітет і здатність принести зміни в їхні обставини. Ця довіра до Божого провидіння вселяє надію і силу, дозволяючи їм вистояти у випробуваннях. Так в Неемії ми бачимо ситуацію в якій що чекає на них у майбутньому, було невідомо, але пам'ять про Боже милосердя та керівництво давала надію, і молитва записана в Неемії 10:1–40 (9:38–10:39) врешті-решт переконала присутніх поновити свою угоду заповіту з Яхве.^[21]

Взагалі, окреме дослідження молитов, записаних у цій книзі, хоч і не є фокусом цієї статті, все ж таки є справою важливою і необхідною для тих, хто прагне опанувати якості стійкості, продемонстровані Неемією і Ездрою в цих оповіданнях. Ганна Харрінгтон вірно зауважує

[21] Mervin Breneman, *Ezra, Nehemiah, Esther*, The New American Commentary (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1993), 251.

Вплив біблійної молитви, зокрема покаянної, неможливо переоцінити. Ці молитви були глибоким, людським вираженням окремих осіб і спільнот. Вони були спрямовані до Бога, але згодом стали шануватися як Святе Письмо і надбанням усіх, хто його читав. Натхнення Духа, явне в цих словах, дає надію і самовираження для незліченної кількості інших людей, які опинилися в подібних обставинах.^[22]

Тісний зв'язок з віруючими-однодумцями

◆ Ще одним ключовим фактором, що сприяє стійкості, є тісний зв'язок зі зрілими віруючими-однодумцями. Відчуття спільноти, соціальна підтримка, настанови та вітха, які надають одновірці, зміцнюють стійкість і допомагають людям долати труднощі з більшою силою духу та вірою. Як зазначає Клівер, дослідження показують, що «одним із найважливіших факторів, пов'язаних із резильєнтністю, є наявність соціальної підтримки, яка надає пораду та потіху».^[23]

Сучасним читачам може бути незрозумілим акцент на обрадах і ритуалах, які вони знаходять в житті пост-полонної громади. Тому проповідникам варто не тільки пояснювати історичний фон і контекст цих явищ, але й звертати увагу читачів на їх мету, а саме зі слів Гормана «ритуальні дії підкреслюють норми і вірування, важливі для суспільства, і таким чином підтримують їхнє життя в групі. Такі ритуали, як обряд очищення, про який йдеться в книгах Ездри та Неємії, підкреслюють зв'язок між членами групи та їхню спільну прихильність до святості, як вони її визначають».^[24] Отож, проповідникам важливо звернути увагу своєї аудиторії на необхідність створення і підтримки тісного зв'язку і глибоких стосунків, які є необхідними для формування як особистої, так і суспільної резильєнтності.

Розуміння сенсу буття

◆ Езра-Неємія також підкреслює важливість відчуття узгодженості, яке охоплює віру в те, що життя є зрозумілим, керованим і осмисленим в рамках божественного одкровення і провидіння. Таке розуміння дає людині відчуття мети і напряму, закріплює її серед негараздів і сприяє життєстійкості. Дослідження показують, що травматичні події мають серозний і нерідко деструктивний вплив на людське сприйняття реальності.^[25] Людина, яка пережила травму має заново зрозуміти Бога, себе і

[22] Hannah K. Harrington, *The Books of Ezra and Nehemiah*, New International Commentary on the Old and New Testament (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2022), 397.

[23] Kliewer, "Resiliency," 1038.

[24] Frank H. Gorman, *The Ideology of Ritual: Space, Time and Status in the Priestly Theology*, JSOTSup 91 (Sheffield: JSOT Press, 1990), 232.

[25] Ruth A. Lanius, "Trauma-Related Dissociation and Altered States of Conscious-

навколишній світ. Терапевти зазначають, що люди із релігійними переконаннями задають більше питань внаслідок пережитого через те, що намагаються узгодити свої релігійні переконання з досвідом і наслідками своєї травми.

Таким чином проповідникам необхідно формувати не лише окремі чесноти та норми поведінки, але й розвивати стресостійкий світогляд, який базується на чіткому і всеохоплюючому розумінні історії викуплення і проявляється на практиці в глибокій довірі Божому керівництву над долями як окремих людей, так і цілих цивілізацій. Період кінця п'ятого та початку шостого століття в історії Стародавнього Близького Сходу загалом, і для відносно маленької групи юдеїв зокрема слугує важливим прикладом такого узгодження болісної реальності із глибокою вірою в Бога. Резильєнтність проявляється тоді, коли ми подібно Неємії розуміємо, що в житті «немає місця для дихотомії між вірою і відповідальними діями: молитва і довіра до Бога йдуть пліч-о-пліч з розумною організацією наявних ресурсів».^[26] Коли наше сприйняття навколишнього світу має злагодженість, ми можемо стійко реагувати на виклики і кризи.

Регулярна участь у спільній релігійній та громадській діяльності

◆ Нарешті, активна участь у діяльності орієнованій не лише на себе, а на інших, відіграє життєво важливу роль у зміцненні стійкості. Відновлення богослужінь у Храмі і колективні зусилля з відбудови Єрусалимської брами є прикладом того, як колективне богослужіння, соціальна активність і особиста відповідальність за життя громади сприяє формуванню стійкого мислення і зміцненню почуття єдності та цілеспрямованості серед людей. Важливо відзначити, що фраза «наш Бог» з'являється в Ездри-Неємії частіше, ніж у будь-якій іншій біблійній книзі (тридцять шість разів), що свідчить про глибоке усвідомлення постійної участі Бога в їхньому житті.^[27]

В розповіді про відбудову Храму під керівництвом Зоровавеля та Ісуса в Ездри з ми бачимо, що стійкість у служінні Богу вимагає:

- об'єднаних зусиль (в. 1),
- лідерства (в. 2а),
- послуху Божому Слову (в. 2б),

ness: A Call for Clinical, Treatment, and Neuroscience Research," *European Journal of Psychotraumatology* 6, no. 1 (2015). <https://doi.org/10.3402/ejpt.v6.27905>

[26] H. G. M. Williamson, *Ezra, Nehemiah*, Word Biblical Commentary (Dallas: Word, 1985), 230.

[27] Tamara Cohn Eskenazi, *Ezra: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Yale Bible (New Haven, CT: Yale University Press, 2023), 33.

- відваги перед обличчям опозиції (в. 3),
- приношень і коштів (в. 4-7),
- а також організованого розподілу праці (в. 8-9).

Виконання цих вимог призведе до міцного фундаменту для подальшої праці (в. 11), сліз і радості (в. 11-12), а також хвали і подяки Господу (в. 11).^[28]

У Ездри 4 ми бачимо як виконання Божої справи викликає опір:

- під виглядом пропозиції співпраці з боку тих, хто не поділяє наших переконань (в. 1-2), щоб завершити роботу, за яку ми несемо відповідальність (в. 3);
- і протидію з боку тих, хто хотів би знеохотити і залякати нас (в. 4),
- з боку професійних радників, які пропонують оманливі поради (в. 5),
- з боку фальшивих обвинувачів (в. 6, 13),
- і з боку влади (в. 7, 21-24).

Однак, ці тексти вчать віруючих, що ми не повинні впадати у відчай, але повинні бути пильними і бадьорими, знаючи, що Божою благодаттю ми можемо перемогти будь-який опір і виконати Його волю з радістю (6:14-16).^[29]

Езра був перш за все людиною ревної молитви (8:21; 10:1), глибокого благочестя і смирення (7:10, 27-28; 9:3; 10:6). Як натхненний лідер, він залучав інших і призначав надійних людей для стійкого виконання завдань (7:27-28; 8:15, 24).^[30] Саме такі лідери необхідні Божому народу сьогодні в часи кризи для того, щоб долати різноманітні виклики у важких обставинах.

ВИСНОВКИ

◆ Отже, значення книг Ездри та Неємії в сучасному богослов'ї та проповіді не можна недооцінювати, особливо в контексті колективних криз і травм. Ці стародавні тексти, що описують повернення єврейського народу з вигнання та їхні зусилля з відбудови суспільства і релігійних практик, пропонують глибокі уроки резильєнтності, які є надзвичайно актуальними для сучасних українських віруючих.

В умовах національної кризи та війни з Росією, розповіді Ездри та Неємії можуть надати духовну розраду, натхнення та стратегії подолання травм, зміцнюючи спільноту та відроджуючи надію.

Проповідники та церковні лідери мають переглянути підхід до використання Старого Завіту в своїх проповідях, зокрема звертаючи

^[28] Yamauchi, "Ezra and Nehemiah," 4:369.

^[29] Там само.

^[30] Там само.

увагу на історичні книги, які містять багаті наративи про віру, стійкість і божественне втручання. Історії, описані в книгах Ездри та Неємії, демонструють, як спільнота може знайти силу у вірі, лідерстві та колективних діях, щоб подолати виклики та відновитися після травматичних подій.

Сучасні дослідження резильєнтності та колективної травми, зокрема психологічні та соціологічні підходи, можуть поглибити наше розуміння цих процесів і забезпечити більш ефективні стратегії підтримки постраждалих громад. Використання міждисциплінарних методів, таких як ті, що висвітлені в роботах Стівена Саутвіка, Денніса Чарні та інших, може сприяти кращому розумінню механізмів адаптації та відновлення, що, в свою чергу, підсилить практичне застосування біблійних уроків у проповіді.

Таким чином, книги Ездри та Неємії слугують не лише історичним свідченням віри та стійкості, але й актуальним джерелом напоумлення для сучасних церковних громад. Вони нагадують про важливість духовної відданості, соціальної згуртованості та ефективного лідерства в процесі подолання колективних травм і відновлення. Застосовуючи ці уроки до сучасного українського контексту, ми можемо надихнути та зміцнити віруючих, допомагаючи їм знайти надію та силу для відродження нації і розбудови суспільства.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Blenkinsopp, Joseph *Ezra-Nehemiah*. Old Testament Library. Philadelphia: WJK, 1988.
- Breneman, Mervin. *Ezra, Nehemiah, Esther*. The New American Commentary. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1993.
- Budryté, Dovilė and Erica Resende. "COVID-19 as a Collective Trauma in Global Politics: Disruption, Destruction and Resilience." *Journal of International Relations* 12, no. 3 (2023): 456-478.
- Davoudi, Simin and Libby Porter. "Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? Applying the Resilience Perspective to Planning: Critical Thoughts from Theory and Practice." *Planning Theory and Practice* 13, no 2 (Jan 2012): 299-333.
- Eskenazi, Tamara Cohn. *Ezra: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Yale Bible. New Haven, CT: Yale University Press, 2023.
- Fensham, F. Charles. *The Books of Ezra and Nehemiah*. The New International Commentary on the Old Testament. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1982.
- Gorman, Frank H. *The Ideology of Ritual: Space, Time and Status in the Priestly Theology*, JSOTSup 91. Sheffield: JSOT Press, 1990.
- Green, Lorraine, *Understanding the Life Course: Sociological and Psychological Perspectives*. 2nd ed. Cambridge, UK: Polity, 2016.
- Harrington, Hannah K. *The Books of Ezra and Nehemiah*. New International Commentary on the Old and New Testament. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2022.
- Hirschberger, Gilad. "Collective Trauma and the Social Construction of Meaning," *Frontiers in Psychology* 9 (2018). doi: 10.3389/fpsyg.2018.01441.

- Kliwer, W. "Resiliency." In *Baker Encyclopedia of Psychology & Counseling*. Baker Reference Library. Ed. David G. Benner and Peter C. Hill. Pages 1037-38. Grand Rapids, MI: Baker Books, 1999. 1037
- Lanius, Ruth A. "Trauma-Related Dissociation and Altered States of Consciousness: A Call for Clinical, Treatment, and Neuroscience Research." *European Journal of Psychotraumatology* 6, no. 1 (2015). <https://doi.org/10.3402/ejpt.v6.27905>
- Maciariello, Joseph. "Lessons in Leadership and Management from Nehemiah." *Theology Today* 60 (2003): 397-407.
- Maercker, Andreas "How to Deal With The Past? How Collective and Historical Trauma Psychologically Reverberates in Eastern Europe." *Journal of Trauma & Dissociation* 24, no. 2 (2023): 123-135.
- Maguen, Shira, and Karen M. Harkness. "Long-Term Impact of Collective Trauma: Psychological Outcomes and Coping Mechanisms in Veterans of the Iraq War." *Psychological Medicine* 53, no. 1 (2023): 112-125.
- Merrill, Eugene H. *Kingdom of Priests: A History of Old Testament Israel*. 2nd ed. Grand Rapids, MI: Baker, 2008.
- Panter-Brick, Catherine, Mark Eggerman, Shayesteh Mojadidi, and Michèle Ager. "Social Resilience and Mental Health in Afghanistan Post-Conflict: Collective Trauma and the Needs of War-Affected Families." *Transcultural Psychiatry* 59, no. 3 (2022): 456-473.
- Pradhan, Rabindra Kumar Updesh Kumar, eds., *Emotion, Well-Being, and Resilience Theoretical Perspectives and Practical Applications*. Burlington, ON: Apple Academic Press, 2021.
- Sapolu, Pasesa. "Reconciling Identities: Social Identity, Hybridity, and Leadership in the Nehemiah Memoir." PhD diss., Berkley, CA, Graduate Theological Union, 2020.
- Scharpf, Florian, Nina Neuner, Johannes Altmann, and Julia Alexander. "Narratives of Collective Trauma in Children of Rwandan Genocide Survivors." *Journal of Traumatic Stress* 35, no. 2 (2022): 199-209.
- Smith, Gary V. *Ezra-Nehemiah: God's Restoration of His People*, Zondervan Exegetical Commentary on the Old Testament. Grand Rapids, MI: Zondervan Academic, 2022.
- Southwick, Steven M., Dennis S. Charney, and Jonathan M. DePierro. *Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
- Tiwari, Dharmendra Nath, ed. *Towards Inclusive Societies: Psychological and Sociological Perspectives*. New York, NY: Routledge, 2023.
- Vollhardt, J. R. et. al., "Collective Trauma in Contexts of Conflict and Post-Conflict Societies: A Systematic Review," *Trauma, Violence, & Abuse* 24, no. 1 (2023): 89-112.
- Williamson, H. G. M. *Ezra, Nehemiah*. Word Biblical Commentary. Dallas: Word, 1985.
- Willott, Andrea, Katelyn Harding, Maura Shea, and Donna M. Mertens. "Historical Trauma as Public Narrative: A conceptual Review of How History Impacts Present-day Health." *Social Science & Medicine* 230 (2019): 128-136.
- Wright, Jacob L. *Rebuilding Identity: The Nehemiah-memoir and Its Earliest Readers*. Berlin: De Gruyter, 2004.
- Yamauchi, Edwin M. "Ezra and Nehemiah." In *The Expositor's Bible Commentary*, Vol. 4: *1 Chronicles-Job* (Revised Edition). Ed. Tremper Longman III and David E. Garland. Pages 337-568. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2010.
- _____. "Nehemiah, A Model Leader." In *A Spectrum of Thought: Essays in Honor of Dennis F. Kinlaw*. Ed. Michael Peterson. Pages 171-80. Wilmore, KY: Francis Asbury, 1982.